

Könyv a kormányzóról.

(Horthy Miklós. Irta: Pilch Jenő. Budapest. Athenaeum-kiadás, 1928. 408 l.)

Június 5-én lesz tíz éve annak, hogy nagy összeomlás után Horthy Miklós azoknak élére állott, kik a külső és belső ellenségtől gyötört ország rendjének helyreállítását tűzték ki célul. Ekkor tette le a hadügyminiszteri esküt az ellenforradalmi miniszterelnök kezébe a szegedi törvényszéki palotában. Nem könnyen szánhatta el magát a kockázatos vállalkozásra, mert kenderesi birtoka és otthona a vörös és oláh hadműveletek közti területre esett, családja is ott tartózkodott s nem lehetett tudni, hogy a családfő nyílt színvallása mily következményekkel fog járni a védtelen hozzátartozókra nézve. Tépeldésén azonban végre is diadalmaskodott küldetésének érzete, mely akkoriban egyik munkatársa szerint állítólag e szavakban jutott kifejezésre: «Nem hallgathatom a fű növését Kenderesen, midőn Szegeden a magyar Génuszont bontja ki szárnyait egy második honfoglaláshoz».

Ettől a naptól kezdve egészen 1920 június 5-ig, mikor a nemzetgyűlés őt «a végenyészet szélére jutott ország megmentésében» szerzett érdemeiért a kormányzói tisztebe iktatta, minden ideje az emberfeletti munka küzdelmei közt telt el. Hadseregszervezés, tárgyalások a külföldi és hazai politikai tényezőkkel, az ellenhatás izgalmaival járó túlbuzgóság fékentartása, a belső rend helyreállításának vidékenként való személyes ellenőrzése, bizalomkeltés a társadalom különböző rétegeiben, de mindenekfelett a szunnyadó nemzeti öntudat szóval és tettel való ébresztése: íme, ezek az újjáépítés nagy művének főbb mozzanatai, melyeknek sikeres valóra váltása mind az ő gondviselészerű küldetéséhez fűződik.

Nemzetünk újabbkori történetének erről a legizgatóbb fejezetéről szól az a kivételesen szép kiállítású mű, mely főtárgya szerint a magyar feltámadás reménységének, Horthy Miklósnak származása, ifjúkora, katonai pályája, különösen pedig az 1919—1920. évekbeli szereplése felől óhajtja tájékoztatni a nagy nyilvánosságot. A munka derekasan megfelel céljának, mert bár egészében hiteles följegyzéseken alapul s ezért szinte a korrajz igényével lép fel, sehoh sem válik szárazzá vagy fárasztóan részletezővé. Aligha szorul bizonyításra, hogy Pilch Jenő becses művének korrajzi jellege ezzel csak nyert. Érdeme még, hogy ment maradt a hasonló természetű művek hibájától: nem bódításra szánt stílvirágok, hanem önmagukért beszélő tények egyszerű, közvetlen előadásával nyeri meg olvasói rokonszenvét.

A könyv minden lapja bővelkedik fontos helyzetek és adatok bemutatásában, melyeknek érdekességét a közbeiktatott képek és facsimilék is növelik. Mindezek nyomán egyre teljesebbé válik Magyarország kormányzójának az az immár köztudattá lett szellemi arcképe, melynek mai valóságában is főjelleme a magasrendű értelem, a legnemesebb bátorság és a bölcs mérséklettel szabályozott, alkotásra termett akaraterő.

E kiváló tulajdonságainak s velük kapcsolatban a felelősséggel járó hatá-

rozott fellépésnek számos jelét adta már pályája korábbi szakában is. Érdekes e részben az az 1909-ből való eset, mely vele akkor történt, mikor az úgynevezett ifjútörök forradalmi mozgalmak idején, mint a követség védelmére kirendelt Taurus nevű hadihajó parancsnoka állomáshelye felé igyekezett. «Amikor — május 15-én Horthy a bosporusmenti Anatoli Kavak alá érkezett, nem hajózatott be a csatornába, mert a behajózásra vonatkozó engedélyt a török hatóságok még nem küldötték el, bár azt nagykövetségünk már az előző napon kieszközölte. E miatt Horthy türelmetlenné vált és egy tisztjét a török várparancsnokhoz küldötte, hogy az engedélyt távirati úton szerezzék meg számára és egyben nagykövetségünknek is sürgönyözött. Mivel pedig három és fél órán át sem kapott választ, írásban arról értesítette a török várparancsnokot, hogy mivel a víz mélysége 40 méter, horgonyokat nem vethet ki, tehát nem is éjjelezhet ott, este hat órakor engedély nélkül is befut Konstantinápolyba, minthogy zászlója méltóságával nem tartja összeegyeztelhetőnek a további várakozást annál kevésbé, mivel a várparancsnoknak elég ideje volt az engedély kikéréséhez. *Erélyes fellépésének eredménye az volt, hogy félóra múltán mentegetődzések között adta át egy török tiszt a behajózás engedélyét.*»

A világháborúban tanúsított, ránézve sebesüléssel is végződő legendás, személyes bátorsága és az otrantói tengeri ütközetbeli tüneményes hozzáértésű parancsnoklása eléggé ismeretes. Ezek szerezték meg számára a legmagasabb katonai kitüntetésekkel, melyeknek koronájaképen a Mária Terézia-rendre is érdemessé vált s az egész osztrák-magyar haditengerészet vezetése rábízott. Sajnos, a végzetes összeomlás szörnyű következményeit az ő vitán felül álló s még ellenségeinktől is nagyrabecsüléssel emlegetett képességei sem akadályozhatták meg.

A mindvégig dicsőséggel helytálló katonára nézve alig képzelhető el fájdalmasabb pillanat, mint az, mikor erkölcsi felsőbbisége tudatában kénytelen magát alárendelni a viszonyok szükségszerűségének. Valóban bámulatos lelki alkat az, mely a tragikus komorságú tények ekkora súlya alatt sem veszti el önuralmát. Ily megrendítő jelenet vázlata (középen a tengernagy glóriás alakjával) az a néhány sor, mely arról értesít, hogy miképen adták át 1918 okt. 31-én a cs. és kir. hadiflottát a délszláv nemzeti tanácsnak. «Közigazgatási részletkérdések tisztázása után — írja egy szemtanú — Trencsics-Pavicsics annak adott még kifejezést, hogy tekintettel a délszláv legénység felette izgatott hangulatára, azt szeretné, ha a jugoszláv hadi lobogót azonnal felvonnák. Erre Horthy kijelentette, hogy ez lehetetlen, mert amíg ő a hajón van, addig az ő flottaparancsnoki tengernagy «parancsnoki lobogó»-jának a főárbocon lengenie kell, viszont ő ezt a parancsnoki lobogóját más nemzeti lobogóval, mint a mi régi dicsőséges piros-fehér-pirosunkkal nem engedi együtt lengeni. Ő pedig csak d. u. 1/25 órakor száll partra. E miatt vita kerekedett, amelynek során főként, Koch Metód fregattkapitány szólalt fel ismételt, aki az egyetlen tiszt tagja volt a szlovén-horvát-szerb nemzeti tanácstól átvételre kijelölt bizottságnak, makacsul követelven a jugoszláv hadi lobogó felvonását, és pedig azzal a megokolással is, hogy az izgatott délszláv legénység nem fog tovább várakozni és hogy nem vállal felelősséget a történendőkért. Horthy azonban nem tágitott, hanem nyugodtan és határozottan megmaradt elhatározása mellett. A vitának Trencsics-Pavicsics vetett véget, aki kijelentette, hogy elismeri és teljesíti is Horthy jogos kívánságát.»

Ily előzmények után jutott a sok nehézséggel küzdő szegedi kormány elnöke arra a szerencsés gondolatra, hogy Horthy Miklóst a hadügyminiszteri

tárca vállalására fölkérje. E nagy felelősséggel járó megbizatást utóbb a — fővezérségen át a kormányzóságig — a megtiszteltetések hosszú sora követte, fokozatos jeléül annak a sugalló hatásnak, melyet a nemzeti ügy új irányítója az egész magyar közvéleményre gyakorolt.

De kicsoda is vonhatta volna ki magát az ő áldozatos egyénisége bűvköréből? Akik szólni hallották, hadseregparrancsát olvasták vagy rendelkezéseit ismerték, önkéntelenül is megérezték felsőbbrendűségét s boldog megnyugvás-al és nem alaptalanul hitték, hogy a Gondviselés küldötte érkezett meg.

Pedig mily egyszerű titka volt személyisége varázsának: a magyarság a maga ősi erényeinek megtestesülését ismerte fel benne; ezért zárta szívébe, ezért fogadta meg szavát, követte s vitte diadalra a tőle fölemelt háromszínű lobogót.

Egy lesujtott nemzet önmagára eszmélésének s egy nagy ember lélek-hódító útjának szép okiratgyűjteménye Pilch Jenő könyve. A magyar olvasóközönség bizonyosan nagy érdeklődéssel fogja fogadni!

Velezdi Mihály.

Szász Béla: Versek. (Kiadja a Kisfaludy-Társaság.) — A szermerjai Szász-család igazi literátor-familia, amelynek számos tagja volt irodalmunk lelkes művelője. Valóban természetes, hogy Szász Béla, id. Szász Károly, a híres nagyenyedi professzor unokája, Szász Károly, kiváló költőnk fia s annyi más fró-Szásznak rokona, szintén áldoz a költészet múzsájának. Áldozatát csendben és szerényen hozza, nem vágyik hírnévre, sőt azt se bánja, ha verseit tűzrevalóknak mondják (*Dalaim*). «Önnön lelkedből önlelkednek... írj!» — buzdítja magát (*Merengés*).

Könnyű volna néhány udvarias mondatlal elsíklani a kötet felett, mint a modern kritika teszi sokszor, ha a régi költői munkáit bírálja, de mi nem hiszük Szász Béláról, hogy ilyen kritikának örülne, ezért verseiről őszinte véleményt fogunk mondani.

Kezdjük a kifogásokkal! — Költőnk hajlamánál, ízlésénél, koránál és irodalmi kapcsolatainál fogva régi lírai gárdánkhöz tartozik, nem kereshetünk tehát verseiben modern költői nyelvet. Egyéniségét tagadná meg, ha ilyen nyelven írta. Azt azonban mégsem hiszük, hogy konzervativizmusa igazolná az ilyen «archaismusokat»: nap-sütte arcok, kéz vonások, festményít, költeményit és a réges-régen elavult «elbeszélő multnak» gyakori használatát (kergeték, szedék, ti tévedétek, le-rajzoló, olvasék s te hallgatád, s ekkor pár hibát csinálék). Ma már egészen szokatlan a személy- vagy mutatónévmásnak a mondat végére csapása, különösen rímekben vagy refrainben (Bár fáj a szívemnek az; Melyben azt írod nekem te; Ép mint a kéz, mely küldi

néked azt; Azt vettem észre, hogy — szeretlek én). A helyenkint régimódi technika közhelyeket is sodor magával (S érzem, hogy szívem megszakad; Mégis megolvad jég-szíved; Új érzés lágy ölen).

Ezeket a szépséghibákat, melyek sok évtizeddel ezelőtt még nem is voltak azok, de ma már avultságokként hatnak, a finom ízlésű, a magyar és külföldi klasszikusokat annyira ismerő költő könnyen elkerülhette volna, hiszen sok költeményében el is kerülte.

Szász Béla költészetének fő jellemző vonása a mélabús hangulat. Költőnk érzékeny, önmagába mélyedő lélek. A szerelemnek (főtémája!) inkább csalódásait, mint boldogságát érzi, ezért szerelmi emlékei melankólikussá teszik, épen úgy mélabúsan mereng multjának más emlékein, gyorsan elröppenő ifjúságán, rövidnek tetsző jövőjén. Ezek a bús sóhajok igen szépek és egyéniek (pl. *Vasúton*). Úti emlékeit is jellemzi az élet mulandóságának, hiúságának kísértő tudata. A *genovai temetőben* a hivalkodó márványemlékek a falusi temető egyszerű fejfáit juttatják eszébe. Mennyivel jobb itt pihenni, mint amott! *Monte Carlo*ban a kaszinó fénye s a játékszenvedély tombolása közepette észreveszi a kis elhagyott temetőt.

Bensőséges, megható versei a *Szilveszter-est*, *Emlékezés apámra*, vagy a *Vigas*, melyből a családi boldogság derüje sugárzik.

Igazi «csendes dalok» ezek. A pátosz hangja ritka bennük, de a haza során aggódó verseiben az is megszólal (*Fohász*, a virtuóz technikájú *Gyertyaszentelő*, *A nagy átok*) s néha keserű satírban tör ki (*Boldog a magyar*).